

η λέσχη των
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ

Τεύχος 11, Σεπτέμβριος 1985, Τμή: 250 δραχ.

ΠΑΙΔΙΚΗ
ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Συνέντευξη της Ζωρζ Σαρή

Η κριτική θεωρία της λογοτεχνίας για παιδιά.

Οριοθετήσεις και προοπτικές.

Δημήτρης Πολίτης*

«Είναι καιρός να αρχίσουμε να κινούμαστε προς την ανάπτυξη μιας κριτικής προσέγγισης η οποία θα συνδυάσει στοιχεία διαφόρων θεωριών και θα ενσωματώσει εκείνα που είναι ιδιαίτερα σχετικά με τη λογοτεχνία για παιδιά».*

(Marilyn Kaye, 1980)

Η ανάγκη για θεωρία, μια αίσθηση αβεβαιότητας και σύγχυσης αναφορικά με τη σύνθεση διαφορετικών δεδομένων-υποθέσεων, όπως επίσης και η αναγκαιότητα εξέτασης της βαθύτερης ουσίας των υποθέσεων αυτών είναι μερικές μόνο από τις προεκτάσεις που το παραπάνω παράθεμα προσδίδει στην προβληματική που θα αναπτύξουμε. Αν όμως η ανεπάρκεια θεωρητικής υποστήριξης του κριτικού λόγου στο χώρο της λογοτεχνίας για παιδιά θεωρείται δεδομένη, ιδιαίτερα στον ελληνικό χώρο, η σύγχυση που την παρατείνει και η αβεβαιότητα που επιτείνει την έντασή της θα πρέπει να θεωρηθούν αδικαιολόγητες.

Οι απόψεις που έχουν διατυπωθεί μέχρι σήμερα, με το θεωρητικό προβληματισμό που έχουν επιφέρει, προσδίδουν από τη μία κινητικότητα σε ένα χώρο που έδειχνε ότι βρίσκεται σε τέλμα και από την άλλη συστηματικότητα στην προσπάθεια που καταβάλλεται για τη σύνθεση μιας κριτικής θεωρίας της λογοτεχνίας για παιδιά. Αρκετά βέβαια να εκμεταλλευτούμε με σεβασμό και να αξιοποιήσουμε με συνέπεια ό,τι είναι σχετικό και χρήσιμο στα πλαίσια μιας προσπάθειας που δε θα είναι απλή διαδικασία συρραφής αποψεων αλλά επίπονη πορεία δημιουργικής σύνθεσης. Έτσι, αν σκοπεύουμε να ασχοληθούμε σοβαρά με την κριτική θεωρία της λογοτεχνίας για παιδιά, το πρώτο βήμα θα πρέπει να είναι η όσο το δυνατό σαφέ-

στερη δήλωση των όρων που θα χρησιμοποιήσουμε και των αρχών στις οποίες θα στηριχτούμε.²

Μιλώντας λοιπόν για «κριτική θεωρία» της λογοτεχνίας για παιδιά, θα εννοούμε μια θεωρία (κριτικής) εκτίμησης της αξίας των λογοτεχνικών έργων που πραγματώνονται αναγνωστικά από τα παιδιά. Ή, πιο αναλυτικά, θα αναφερόμαστε σε ένα θεωρητικό πλαίσιο που το συνιστούν γενικές αρχές, οι οποίες εφαρμόζονται στη μελέτη συγκεκριμένων λογοτεχνικών έργων και δίνουν έμφαση στην εκτίμηση της λογοτεχνικής τους αξίας.³ Ωστόσο, «αν η λογοτεχνική κριτική φωτίζει ένα [λογοτεχνικό] έργο, τότε η κριτική της κριτικής θα πρέπει να διασαφηνίζει [την ίδια] την κριτική».⁴ Κατά συνέπεια, ο όρος «κριτική θεωρία» υπονοεί βέβαια πάντα ένα «σύνολο πεποιθήσεων που τροφοδοτεί ένα δεδομένο κομμάτι λογοτεχνικής κριτικής», δεν αρνείται όμως και το μετακριτικό χαρακτήρα του, αφού —όπως θα φανεί παρακάτω— «ασχολείται με το τι είναι και τι κάνει η λογοτεχνική κριτική».⁵ Και αυτό συμβαίνει, κυρίως, επειδή ο όρος «θεωρία» με τις δύο λειτουργίες του —την «περιγραφική» και την «κανονιστική»⁶— επιφορτίζει την έννοια της «κριτικής θεωρίας» και προσδιορίζει τελικά τη φύση της.

Η έννοια πάντως της «κριτικής θεωρίας» δεν άγγιξε αυτό το επίπεδο θεωρητικού προβληματισμού ξαφνικά. Παρά τη σύντομη ιστορία της κριτικής ως μορφοποιημένης και συστηματικής αξιολογικής δραστηριότητας στο χώρο της λογοτεχνίας για παιδιά, η απαίτηση για βαθύτερο προβληματισμό και θεωρητικοποίηση κριτικών παρατηρήσεων δεν είναι τωρινή αλλά πολύ παλιότερη.

Στον ελληνικό χώρο, για παράδειγμα, αν και δε θα μπορούσαμε να μιλήσουμε για μια θεωρητικά προσδιορισμένη κριτική των λογοτεχνικών έργων που προοριζόνταν για παιδιά (ή διαβάζονταν απλώς από αυτά), μπορούμε εντούτοις να αναφερθούμε σε μια λογοτεχνική κριτική που, ασκούμενη από στήλες περιοδικών του αιώνα μας, εγκυροποιείται από τα ονόματα των φορέων της και προσπαθεί να αρθρώσει λόγο. Αξιοσημείωτο είναι ακόμη και το γεγονός ότι, αν και η κριτική αυτή ακολουθεί στην ουσία της τα κριτήρια εκτίμησης της λογοτεχνίας γενικά, θέτει αρκετά κυρίως ζητήματα διακρίσης αναμεσα στην κριτική της λογοτεχνίας για ενήλικους και εκείνης που επικεντρώνεται στα έργα για παιδιά. Παρ' όλα αυτά, εμπλεκόμενη «στη μαξιμαλιστική αντίθεση παιδι-

ενήλικος»⁸, που από τα τέλη του 19ου αιώνα⁹ ήδη τείνει να διαχωρίζει σαφώς τα λογοτεχνικά έργα ανάλογα με τον αποδέκτη τους, εξαντλείται και αυτοκαταναλώνεται.

Είτε όμως τη χαρακτηρίσουμε «εμπειρική» (ή υποκειμενική ή διαισθητική)¹⁰, είτε τη θεωρήσουμε «αιτιολογημένη» (ή «αντικειμενική»),¹¹ σίγουρο είναι ότι, με διευρυμένη πια αντίληψη, διεκδικεί την αναγνώρισή της και απαιτεί τη θεωρητική υποστήριξή της, ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια.¹²

Στον αγγλόφωνο χώρο, η πορεία εξέλιξης της κριτικής, αν και όχι πολύ διαφορετική από αυτή του ελληνικού χώρου, είναι μακροβιότερη, πολυκύμαντη και γι' αυτό αρκετά ενδιαφέρουσα.

Οι πιο προκλητικές απόψεις διατυπώνονται από το 19ο αι. Το 1867, ο Horace Scrudder, απευθυνόμενος σε κριτικούς και μαθητές της λογοτεχνίας, τους καλεί, εκτός των άλλων, να εξετάζουν το χαρακτήρα και τις τάσεις των λογοτεχνικών έργων που διαβάζουν.¹³

Ωστόσο, παρόμοιες συστάσεις εξαντλούνται για περισσότερο από έναν αιώνα σε μια πρακτική κριτική, εξαιτίας κυρίως θεωρητικής ανεπάρκειας και συνακόλουθα μη συνειδητοποίησης των όρων της λογοτεχνικής επικοινωνίας. Ενώ όμως η αξιοπιστία μιας τέτοιας κριτικής αμφισβητείται έντονα από τους νεότερους κριτικούς (ιδιαίτερα του αιώνα μας),¹⁴ η κριτική (η μετακριτική μάλλον) ως έννοια και επίκεντρο της έρευνας ανήκει κυρίως στις τελευταίες δεκαετίες του 20ού αιώνα.

Αν και, όπως τονίζει ο Κωνσταντίνος Γεωργίου, η ύπαρξη ιδιαίτερης κριτικής των βιβλίων για παιδιά εντοπίζεται από τη δεύτερη δεκαετία του 20ού αιώνα,¹⁵ έχει υποστηριχτεί ότι ακόμη και τότε απουσιάζει μια «ενημερωμένη και εποικοδομητική λογοτεχνική κριτική των παιδικών βιβλίων».¹⁶ Είναι δυνατόν πάντως να μιλήσουμε για μια μεταβαση (ή μεταλλαγή) από την πρακτική της κριτικής στη θεωρία της κριτικής μόνο από τη δεκαετία του '60 και μετά, όταν οι αρχές πάνω στις οποίες στηρίζεται η κριτική της λογοτεχνίας για παιδιά φτάνουν σε κάποιο ικανοποιητικότερο επίπεδο συνειδητοποίησης μέσα από συζητήσεις και θεωρητικό έλεγχο. Παρά την προσπάθεια όμως που καταβάλλεται για την ανάλυση θεωρητικών ζητημάτων της κριτικής, ο προβληματισμός πολύ σπανία ξεπερνά διατυπώσεις του τύπου «είναι δύσκολο να γραφτεί καποιος σχετικά με την κριτική της λογοτεχνίας για παιδιά», ή ότι η κριτική αυτή είναι πιο

* Όπου δε δηλώνεται διαφορετικά, η απόπειρα απόδοσης στα ελληνικά είναι δική μας.

δύσκολη από οποιοδήποτε άλλο είδος κριτικής.¹⁸ Έτσι, δεν είναι τυχαίο που, και για τη δεκαετία ακόμη του '70, οι John Rowe Townsend και Robert Leeson χρησιμοποιούν τη λέξη «jumble» (= σωρός, κυκεώνας) για να περιγράψουν τα κριτήρια της κριτικής της λογοτεχνίας για παιδιά,¹⁹ ενώ ο Dennis Butts (το 1977) και η Felicity Hughes (το 1978) μιλούν για αβεβαιότητα της κριτικής.²⁰ Ακόμη και το 1980 ο Peter Hunt ισχυρίζεται ότι «μέσα στον "κόσμο" των βιβλίων για παιδιά υπάρχουν σε μεγάλο βαθμό παρανοήσεις και άσκοπα επιχειρήματα»,²¹ ενώ ο Peter Hollindale, αναγνωρίζοντας αυτή τη σύγχυση, τη θεωρεί αποτέλεσμα έλλειψης σαφούς θεωρητικού υποστρώματος και σαφήνειας των ορισμών.²²

Οι τελευταίες αυτές απόψεις, συνάδοντας ουσιαστικά με τη σύσταση του Scrudder έναν αιώνα πριν, αναδεικνύουν εντονότερα ίσως από ποτέ την ανάγκη για τη θεωρία που θα στηρίξει την κριτική (κυρίως στη μετακριτική της διάσταση).²³

Η αγωνία πάντως της θεωρητικής αναζήτησης, που τόσο ο τίτλος αυτού του άρθρου όσο και οι απόψεις οι οποίες έχουν εκτεθεί υποβάλλουν, αγγίζει αναπόφευκτα κάποιες εκφάνσεις της προβληματικής που έχει αναπτυχθεί, ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια, σχετικά με την έννοια και το περιεχόμενο του όρου Παιδική Λογοτεχνία ή Λογοτεχνία για παιδιά.²⁴ Ακόμη όμως κι αν ξεπεράσουμε τους περιορισμούς που μια τέτοια προβληματική θα έθετε, αφού δεν είναι και το άμεσα ζητούμενο, είναι μάλλον εμφανές ότι ένα θεωρητικό αξιολογικό πλαίσιο για τα λογοτεχνικά έργα που απευθύνονται στα παιδιά, από την πλευρά του είδους και του ύφους της κριτικής διαδικασίας που τα έργα αυτά απαιτούν, θέτει ξανά το ζήτημα του είναι ή του μη είναι της λογοτεχνίας για παιδιά.²⁵ Έτσι, αναπόφευκτα και η προβληματική μας στη συνέχεια θα εστιάσει το ενδιαφέρον της σε ερωτήματα όπως: *Είναι αναγκαία η διάκριση ανάμεσα στην κριτική της Λογοτεχνίας για παιδιά και της κριτικής της λογοτεχνίας γενικά; Αν όχι, γιατί να αγωνιστούμε για μια κριτική θεωρία της λογοτεχνίας για παιδιά; Αν ναι, τι θα συνιστούσε τελικά αυτή τη διάκριση, τι θα προσδιόριζε τη φύση της και πώς θα αποσαφηνίζαμε τα όριά της;*

Μια προσεκτική ματιά στα γραπτά των αγγλόφωνων κριτικών της λογοτεχνίας για παιδιά αποκαλύπτει ότι υπάρχει ένας μικρός, σχετικά, αριθμός κριτικών που αρνούνται την ύπαρξη αυτής της διάκρισης,

ενώ ανάμεσα σ' αυτούς που τη δέχονται υπάρχουν διαφοροποιήσεις αναφορικά με τη φύση αυτής της διαφοράς. Σε κάθε περίπτωση πάντως, η έννοια που έχει η κριτική επηρεάζει και την προσπάθεια θεωρητικοποίησης της κριτικής διαδικασίας.

Κάποιοι κριτικοί, αν και δέχονται —συμβατικά έστω— τα κείμενα που εξετάζουν ως λογοτεχνία για παιδιά, θεωρούν αυτόν τον όρο αυθαίρετο και τα λογοτεχνικά έργα που αυτός προσδιορίζει ως κείμενα που ενδιαφέρουν τους ενηλίκους. Συνακόλουθα τα μελετούν όχι με βάση ειδικές θεωρητικές έννοιες, αλλά ακολουθώντας θεωρητικές αρχές που διέπουν την κριτική της λογοτεχνίας γενικότερα.

Ο Neil Philip, για παράδειγμα, στο βιβλίο του *A Fine Anger* (1981) όπου μελετά το έργο του Alan Garner, αν και δέχεται ότι ο Garner έγραψε μόνο λογοτεχνία για παιδιά, θεωρεί την κριτική αποτίμησή της ως τέτοια καταστροφική και διαστρεβλωτική της κριτικής γενικά του έργου του Garner.²⁶ Έμμεσα δηλαδή, ο Philip υποστηρίζει ότι ο όρος λογοτεχνία για παιδιά θα πρέπει να αγνοηθεί από την

της λογοτεχνίας για παιδιά, με τα κριτήρια της λογοτεχνίας γενικότερα, υπονοεί την ύπαρξη μιας σειράς από αντικειμενικά και απόλυτα κριτήρια τα οποία χρησιμοποιούνται για την εκτίμηση κάθε λογοτεχνικού έργου.²⁷ Και εύκολα καταλαβαίνει κανείς ότι ακολουθώντας τέτοια κριτήρια δε θα καταφέρναμε τελικά να προσδιορίσουμε, με τη σαφήνεια που απαιτείται, τη λογοτεχνία για παιδιά ως αισθητικό αντικείμενο, αφού θα υποτιμούσαμε την ιδιαιτερότητα της φύσης του.

Τέτοιες απόψεις και πρακτικές όμως —αν και θέτουν το θέμα της αξίας ενός λογοτεχνικού έργου, που ούτως ή άλλως φαίνεται ότι απασχολεί πολύ σοβαρά τη σύγχρονη θεωρία της λογοτεχνίας— δύσκολα θα μπορούσαν να θεωρηθούν ότι εμπλέκονται ακριβώς στη διαδικασία της κριτικής λογοτεχνικών έργων για παιδιά και της θεωρίας της. Προβάλλουν ωστόσο την ύπαρξη μιας διαφοροποίησης ανάμεσα στη λογοτεχνία για παιδιά και τη λογοτεχνία γενικά, από την πλευρά της κριτικής που η καθεμιά χρειάζεται, προσπαθώντας να υποτάξουν την επιπρόσθε-

κριτική, εισάγοντας έτσι την όλη διαδικασία σε μια παραδοξότητα.

Φυσικά, ένας κριτικός μπορεί να δομεί (ή να αποδομεί) την οντότητα ενός λογοτεχνικού έργου, περιγράφοντας ή προσδιορίζοντάς την σύμφωνα με τις αρχές δομικής οργάνωσής της. Επιπλέον, η περιγραφή της δομής ενός λογοτεχνικού έργου είναι ένα βασικό θήμα για τον προσδιορισμό του χαρακτήρα και της φύσης αυτού του έργου. Η κατανόηση όμως

τη διάσταση της πρώτης: αυτή που συσχετίζει το λογοτεχνικό κείμενο με την αναγνωστική σχέση η οποία περιλαμβάνει και τα παιδιά.

Κατά παράδοση πάντως, ο κριτικός της λογοτεχνίας για παιδιά, ενήλικος ο ίδιος, γράφει για άλλους ενηλίκους που κατά τον έναν ή τον άλλο τρόπο καταπιάνονται με ερωτήματα όπως τι προσφέρει η λογοτεχνία για παιδιά στα παιδιά. Όπως

παρατηρεί και η Nancy Chambers, ο κριτικός της λογοτεχνίας για παιδιά εφοδιάζει τους άλλους ενήλικους, και όχι τα παιδιά, με σχέδιο προσπέλασης του κόσμου των παιδιών.²⁸ Με άλλα λόγια, ο κριτικός γράφει για εκείνους που παίρνουν μέρος στη διαδικασία διαμόρφωσης του αναγνωστικού περιβάλλοντος των παιδιών, ασκώντας ένα είδος εξουσίας πάνω του.²⁹ Ο Peter Hunt προσθέτει ότι η άσκηση αυτής της εξουσίας δεν είναι απλώς μια λογοτεχνική υπόθεση, αλλά και αισθητική, αφού φέρνει σε επαφή την κουλτούρα του ενήλικου με την κουλτούρα του παιδιού (και είναι εμφανές ποια επικρατεί).³⁰ Έτσι, το χωροχρονικό γεγονός της πρόσληψης ενός λογοτεχνικού έργου από τη μια και της κριτικής του αποτίμησης από την άλλη καθορίζεται τελικά από την αλληλεπίδραση μεταξύ αυτών των δύο μορφών κουλτούρας. Αυτό επιβεβαιώνεται και από το γεγονός ότι εμείς ως ενήλικοι στεκόμαστε ανάμεσα στα παιδιά και στη λογοτεχνία τους.³¹

Αν και τα παιδιά διαβάζουν τα λογοτεχνικά έργα που απευθύνονται σ' αυτά και εφοδιάζουν την επικοινωνία μαζί τους με γνώσεις και εμπειρίες, κατά κανόνα διαφορετικές απ' αυτές των ενηλίκων, εντούτοις σπάνια, αν όχι ποτέ, συμμετέχουν στη διαδικασία διάθεσης και αξιολόγησης αυτών των λογοτεχνικών έργων: ενήλικοι τα γράφουν, ενήλικοι τα διαθέτουν, ενήλικοι τα κρίνουν.³² Μήπως τελικά θα έπρεπε να προβληματιστούμε και πάνω στο ρόλο των παιδιών ως κριτικών της λογοτεχνίας;³³

Με βάση τα παραπάνω, η κριτική της λογοτεχνίας για παιδιά ξεχωρίζει από την κριτική της λογοτεχνίας γενικότερα, από το γεγονός ότι ο φορέας της πρώτης — αν και απευθύνεται σε ενήλικους — κρίνει έχοντας στο μυαλό του ένα ειδικό ακροατήριο από παιδιά ως υπονοούμενους αναγνώστες. Πόσο ουσιαστική όμως είναι μια τέτοια στάση για την κριτική διαδικασία;

Όπως υποστηρίζει ο Peter Hunt, «οποιαδήποτε θεωρία παράγουμε για τη λογοτεχνία για παιδιά θα έχει να κάνει ελάχιστα ή καθόλου με τα παιδιά».³⁴ Και ο Brian Alderson με πιο απόλυτο τρόπο δηλώνει: «... το να αξιολογούμε βιβλία για παιδιά χωρίς αναφορά στα παιδιά είναι σαν να θέτουμε κανόνες κριτικής που είναι άσχετοι με την πρόθεση του συγγραφέα και την ευχαρίστηση του αναγνώστη».³⁵ Και συνεχίζει λέγοντας ότι μια τέτοια στάση θα οδηγήσει τελικά σε σύγχυση, σχετικά με το τι προσπαθούμε να κάνου-

με για να ενθαρρύνουμε τα παιδιά να διαβάσουν.

Οι θεωρητικοί που διατυπώνουν αυτές τις απόψεις αναγνωρίζουν βέβαια την περιθωριοποίηση του παράγοντα-παιδιού από την κριτική: αποφεύγουν όμως την πόλωση που υποφώσκει ανάμεσα στην κριτική διαδικασία και στα παιδιά-αναγνώστες. Έτσι ο Hunt, το 1981, δηλώνει ξεκάθαρα ότι μια κριτική θεωρία πρέπει να λαμβάνει υπόψη της τον αναγνώστη,³⁶ ενώ ο Alderson συμφωνεί ότι κάτι τέτοιο θα παίξει ζωτικό ρόλο κατά την κριτική διαδικασία.³⁷ Αυτό βέβαια είναι σύμφωνο με τις νεότερες εξελίξεις της θεωρίας της λογοτεχνίας, και ιδιαίτερα με τη θεωρία της (αισθητικής) αναγνωστικής ανταπόκρισης. Η θεωρία αυτή θέτει στο κέντρο του ενδιαφέροντος τον αναγνώστη και το ρόλο του κατά την αναγνωστική διαδικασία, ως αναπόσπαστο παράγοντα της λογοτεχνικής εμπειρίας.³⁸ Επιπλέον, αρχίζει τη θεωρητική αναζήτησή της από εκεί που πρέπει να αρχίσει κανείς: την προσωπική αντίδραση στο λογοτεχνικό κείμενο.³⁹ Εκτός όμως από τις διδακτικές προεκτάσεις μιας τέτοιας άποψης,⁴⁰ ούτε η θεωρία από μόνη της αλλά ούτε και οι θεωρητικοί που φαίνεται ότι επηρεάζονται από αυτή εξηγούν επαρκώς πώς θα πραγματοποιηθεί στην πράξη, και στην προοπτική της θεωρίας, η συμμετοχή του παιδιού-αναγνώστη στην κριτική διαδικασία.

Βοηθητική, προς αυτή την κατεύθυνση, θα μπορούσε να είναι η άποψη της Kay Vandergriff: «...μέσω των αντιδράσεων των παιδιών, θα μπορούσαμε να διευρύνουμε τις ικανότητές μας, να κατανοήσουμε και να εκτιμήσουμε αυτό [το λογοτεχνικό έργο] μέσα στο οποίο εντοπίσαμε προηγουμένως ελάχιστη αξία».⁴¹ Ίσως δηλαδή, η επαφή του κριτικού, προτού κρίνει, με το παιδί-αναγνώστη και η αξιοποίηση της κριτικής συμπεριφοράς του δεύτερου θα ήταν αποτελεσματικές.

Ίσως, ακόμη, ο κριτικός θα μπορούσε, ξεφεύγοντας λίγο από τα στενά όρια της θεωρίας της λογοτεχνίας, να αξιοποιήσει τα πορίσματα π.χ. της Εξελικτικής Ψυχολογίας. Με αυτόν τον τρόπο θα ήταν δυνατό να κρίνει από την πλευρά του παιδιού, γνωρίζοντας τις ερμηνευτικές στρατηγικές που το παιδί θα ενεργοποιήσει πιθανότατα κατά την αναγνωστική διαδικασία, στα διάφορα στάδια της εξέλιξής του.⁴²

Η τελευταία αυτή άποψη αν και δείχνει επισφαλής, δεδομένου ότι ο κριτικός θα είναι πάντα ένας ενήλικος,⁴³ καταδει-

κνύει ωστόσο ότι ακόμη και μια διεπιστημονική προσέγγιση⁴⁴ της λογοτεχνίας για παιδιά θα μπορούσε να προσδώσει εγκυρότητα όχι μόνο στην κριτική της αλλά και στην κριτική θεωρία της.

Σε κάθε περίπτωση πάντως —κι αυτό ας εκληφθεί ως πρόταση που σ' αυτό το άρθρο προσπαθήσαμε να στοιχειοθετήσουμε, αφού δε θα ήταν δυνατό να καταλήξουμε σ' ένα συμπαγές θεωρητικό σχήμα—, η βασικότερη ορίζουσα μιας κριτικής θεωρίας της λογοτεχνίας για παιδιά, θα πρέπει να είναι η παρουσία του παιδιού-αναγνώστη της λογοτεχνίας που μελετούμε. Ο σεβασμός των νοημάτων και των αξιών που τα παιδιά ως αναγνώστες δίνουν στη λογοτεχνική εμπειρία θα προσδώσει στην κριτική διαδικασία ζωτικότητα και στην κριτική θεωρία αξιοπιστία.

Παραπομπές - Υποσημειώσεις

1. Marilyn Kaye. «The Critical Front.» *Booklist* 76 (1980), p. 769.
2. Την αναγκαιότητα αυτή εκφράζουν πολλοί αγγλόφωνοι θεωρητικοί: αναφέρουμε ενδεικτικά τους: Paul Heins [στο «Coming to Terms with Criticism». *Horn Book* 46, (1970): 370-375], Peter Hunt [στο «Criticism and Children's Literature». *Signal* 15, (1974), p. 118], Peter Hollindale [στο «The Space Between Books and Children». *Use of English* 28, (1977), p. 3], Margaret Meek [στο «Prolegomena for a Study of Children's Literature». In *Approaches to Research in Children's Literature*, edited by Michael Benton. Southampton: University of Southampton, 1980, p. 29] κ.ά. Ούτε και οι Έλληνες μελετητές υποτιμούν την ανάγκη για θεωρία. Ενδιαφέροντα είναι τα άρθρα των Μ. Κανατσούλη («Περί Θεωρίας και Κριτικής της Παιδικής Λογοτεχνίας»), Α. Ακριτόπουλου («Η Κριτική στο χώρο της λογοτεχνίας για παιδιά») και Γ. Παπαδάτου («Κοινωνιοπαιδαγωγικά Ζητήματα στην Παιδική Λογοτεχνία») στο περιοδικό *Διαβάζω* 346 (16.11.94).
3. Για την έννοια που δίνουμε εδώ στον όρο «κριτική». βλ. René Wellek. *Concepts of Criticism*. New Heaven: Yale University Press, 1963, p. 35.
4. Ruth Hill Viguers. *Margin for Surprise*. Boston: Little, Brown, 1964, p. 3.
5. Jeremy Hawthorn. *Ξεκλειδώνοντας το κείμενο. Μια Εισαγωγή στη Θεωρία της Λογοτεχνίας*. Μτφρ. Μαρία Αθανασοπούλου. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 1993. σ. 22.
6. Στο ίδιο. σ. 22.
7. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. Α. Ακριτόπουλος, ο.π., σ.σ. 67-68. Επίσης, Άντα Κατοίκη-Γκιθαλού. «Σύγκλιση λογοτεχνίας και Παιδικής Λογοτεχνίας». στο ίδιο, σ.σ. 64-65.
8. Α. Ακριτόπουλος, ο.π., σ. 68.
9. Α. Κατοίκη-Γκιθαλού, ο.π., σ. 66.
10. Α. Ακριτόπουλος, ο.π., σ. 69.
11. Στο ίδιο. σ. 69.
12. Στο ίδιο, σ. 67. Ακόμη Μ. Κατατσούλη, ο.π., σ. 60.

13. Horace Scudder. «Books for Young People». *Riverside Magazine* 1, (1867) 43-45. Διαφωτιστικά είναι και τα όσα αναφέρει ο Peter Hunt στο *Children's Literature The Development of Criticism*. Edited by Peter Hunt. London: Routledge, 1990, pp. 14-16.
14. Μερικοί από αυτούς φτάνουν μάλιστα να μιλούν και για «απουσία κάθε πραγματικής κριτικής», υποθαμβίζοντας όμως έτσι όλες τις προηγούμενες προσπάθειες. Βλ. Peter Hunt. «Children's Books. Children's Literature, Criticism and Research». In *Approaches to Research in Children's Literature*, op. cit., p. 16.
15. Constantine Georgiou. *Children and Their Literature*. New Jersey: Prentice Hall Inc., 1969, p. 56.
16. Cornelia Meigs, et al. *A Critical History of Children's Literature*. New York: The Macmillan Company, 1953, p. 421.
17. Ruth Hill Viguers, op. cit., p. 3.
18. *Ibid.*, p. 3.
19. John Rowe Townsend. «Standards of Criticism for Children's Literature». In *The Signal Approach to Children's Books*, edited by Nancy Chambers. Harmondsworth, Middlesex: Krestel Books, 1980, p. 201. Επίσης Robert Leeson. «To the Toyland Frontier», *Ibid.*, p. 209.
20. Dennis Butts. *Good Writers for Young Readers*. St. Albans: Hart-Davis, 1977, p. 9, και Felicity Hughes. «Children's Literature: Theory and Practice». *English Literary History* 45, (1978), p. 542.
21. Peter Hunt, op. cit., p. 15.
22. Peter Hollindale. «Children's Books or Children's Literature». *Use of English* 32, (1981), p. 40.
23. «Μεταγλώσσα» θεωρεί την κριτική ο Marc Soriano στο «Έρευνα και Κριτική στο χώρο της Παιδικής Λογοτεχνίας». Μτφρ. Ι. Ν. Βασιλαράκης, π. *Η Λέξη* 118, (1993), σ. 804.
24. Αν και η διάζευξη αυτή δείχνει ανισοδύναμη, αφού στην πράξη έχει ήδη προκριθεί ο πρώτος όρος, σεβόμενοι τον προβληματισμό και την επιχειρηματολογία σχετικά με την ακριβολογία των όρων που χρησιμοποιούμε, έχουμε υιοθετήσει τον όρο «Λογοτεχνία για Παιδιά» (για περισσότερες πληροφορίες, αν και επικεντρωμένες στην ποίηση για παιδιά, βλ. ενδεικτικά Α. Ακριτόπουλος. *Η Ποίηση για Παιδιά και Νέους. Έρευνα, Μελέτη και Διδασκαλία*. Αθήνα: Ηρόδοτος, 1993, σ. 11. Έτσι πιστεύουμε ότι θα συμβαδίσουμε και με την ξενόγλωσση (αγγλική κυρίως) καθιερωμένη ορολογία. Υπάρχουν και άλλοι λόγοι για μια τέτοια επιλογή, που δεν είναι δυνατόν να αναλύσουμε τώρα.
25. Βλ. ενδεικτικά Peter Hunt. «The Cliché Count». *Children's Literature in Education* 30, (Autumn 1978), p. 143.
26. Παρατίθεται στο: Peter Hunt. «A Fine Skepticism: Academics, Children and Books». *Signal* 36, (September 1981), p. 176.
27. Peter Hunt. «Criticism and Children's Literature», op. cit., p. 119.
28. Nancy Chambers. «Book Post». *Signal* 37, (January 1982), pp. 54-55.
29. Η Barbara Herrnstein Smith ονομάζει αυτή την εξουσία «power of cultural custodianship» (θα μεταφράζαμε: δύναμη πολιτιστικής επιμέλειας) [βλ. «Fixed Marks and Variable Constancies: A Parable of Literary Value». *Poetics Today* 1, (1979), p. 16].
30. Peter Hunt. «Childist Criticism». *Signal* 43 (January 1984), pp. 43, 45.
31. Kay Vandergrift. *Child and Story The Literary Connection*. New York: Neal Schuman, 1980, p. 288.
32. John Rowe Townsend. «Didacticism in Modern Dress». In *Only Connect*, edited by Sheila Egoff, et al., 55-62. 2nd edition. Toronto: Oxford University Press, 1980, p. 58.
33. Κάτι τέτοιο βέβαια θα απαιτούσε ιδιαίτερη μελέτη, αφού μάλιστα έχουν διατυπωθεί διάφορες απόψεις. [βλ. ενδεικτικά: Peter Hunt. *Criticism, Theory, and Children's Literature*. Reprint. Oxford: Blackwell, 1992, p.p. 11, 203 (η. 14)]. Ίσως μάλιστα, σε μια τέτοια περίπτωση, θα βλέπαμε πώς θα μπορούσε να συμφιλιωθεί η ανάγκη για ιδιαίτερη αξιολόγηση της λογοτεχνίας για παιδιά με την ανάγκη για μια βιώσιμη αξιολόγηση πιθανής εκτίμησης αυτής της λογοτεχνίας από τους άμεσους αποδέκτες της.
34. Peter Hunt. «Criticism and Children's Literature», op. cit., p. 119.
35. Brian Alderson. «The Irrelevance of Children to the Children's Book Reviewer». *Children's Book News*, (January-February 1969), p. 11.
36. Peter Hunt. «A Fine Skepticism», op. cit., p. 176.
37. Brian Alderson, op. cit., p. 11.
38. Η άποψη αυτή εκφράζεται στα γραπτά σχεδόν όλων των θεωρητικών της θεωρίας της αναγνωστικής ανταπόκρισης. Αναφέρουμε ενδεικτικά τους: Louise M. Rosenblatt [*Literature of Exploration* (1937), *The Reader, the Text, the Poem: the Transactional Theory of the Literary Work* (1978)], Michael Riffaterre [*Semiotics of Poetry* (1978), *Text Production* (1979)], Wolfrang Iser [*The Implied Reader...* (1974), *The Act of Reading...* (1978)]. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. ακόμη στο: Α. Κάλφας. *Ο Μαθητής ως Αναγνώστης...* Θεσσαλονίκη: Τα Τραμάκια, 1993, σσ. 55-89.
39. Steven Lynn. *Texts and Contexts. Writing About Literature and Critical Theory*. New York: Harper Collins College Publishers, 1994, p. 52.
40. Διαφωτιστικό γι' αυτές τις προεκτάσεις είναι το βιβλίο του Michael Benton, et al. *Young Readers Responding to Poems*. London: Routledge, 1988.
41. Kay Vandergrift, op. cit., p. 288.
42. Nicholas Tucker. «Can We ever Know the Reader's Response?». In *Approaches to Research in Children's Literature*, op. cit., p. 6.
43. Μήπως τελικά η γνωστή διάκριση του Townsend σε «book people» (εκδότες, συγγραφείς, κριτικοί) και σε «child people» (γονείς, δάσκαλοι) [στο «Standards of Criticism for Children's Literature», op. cit., p. 199] αντικαθίσταται στην πράξη από το: adult people (ενήλικοι);
44. Marc Soriano, ό.π., σ. 808. Βλ. ακόμη Γ. Παπαδάτος, ό.π., σ. 77. Του ίδιου: «Για τη Θεωρία και την Πράξη της Παιδικής Λογοτεχνίας». π. *Επιθεώρηση Παιδικής λογοτεχνίας* (1992), σσ. 139-140.

* Ο Δημήτρης Πολιτης είναι εκπαιδευτικός, κάτοχος ΜΑ και υποψήφιος Διδάκτορας Π.Τ.Δ.Ε. του Πανεπιστημίου Αθηνών.

